

pus enim Christi necessario est in loco. Sed extra omnes cœlos non est locus, secundum Philosophum I. Cœli, & mundi, text. xcix. Ergo supra omnes cœlos ascendere non potuit.

2. Præterea. Duo corpora non possunt esse in eodem loco. Cum igitur non possit fieri motus de extremo in extremum nisi per medium, videtur quod supra omnes cœlos ascendere non potuit, nisi cœlum divideretur, quod est impossibile.

3. Præterea. Cœlum empyreum est locus spirituum. Sed diversorum diversa sunt loca. Ergo nec corpus Christi, nec aliud corpus cœlum empyreum ascendit, quod est cœlum ultimum.

Sed contra. Hebr. vii. 26. *Excelsior cœlis factus.*

Præterea. Ephes. iv. 1. *Ascendens in altum*: Glossa: „ loco, & dignitate. “

QUÆSTIUNCULA II.

1. Uterius: Videtur quod non ascenderit ad dexteram Patris. Dexteram enim, vel sinistra sunt differentie situs, vel positionis. Sed Deus, cum sit summe spiritualis, non habet situm. Ergo non habet dexteram, & sinistram.

2. Præterea. Methaphorice Filius ipse dicitur dexteram Patris. Psalm. Exod. xv. 6. *Manus (1) tua confregit inimicum.* Sed hæc præpositio ad denotat distinctionem, quia præpositiones transitivæ sunt. Cum ergo Filius à seipso non distinguatur, videtur quod ei non conveniat ad dexteram Patris sedere.

3. Præterea. Proverb. iii. 16. dicitur: *In dextera ejus longitudo dierum, & in sinistra illius divitiæ, & gloria.* Sed omnium bonorum Patris Christus habet plenitudinem. Ergo non magis debet dici sedere ad dexteram quam sinistram.

4. Præterea. Ipse dicitur esse in sinu Patris Joan. 1. Ergo non est ad dexteram.

Sed contra. Hebr. 1. 7. *Sedet ad dexteram majestatis in excelsis.*

Præterea. In symbolo dicitur: *Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.*

QUÆSTIUNCULA III.

1. Uterius. Videtur quod non soli Christo conveniat ad dexteram Patris sedere. Ad Ephes. ii. 6. *Consedere nos fecit (2) in Christo in cœlestibus.* Si ergo Christus sedet ad dexteram, & nos ad dexteram sedere faciet.

2. Præterea. Ephes. 1. 20. *Constituens illum ad dexteram*: Glossa (collateralis) „ idest æternam beatitudinem. “ Sed omnibus Sanctis communicatur æterna beatitudo. Ergo omnibus Sanctis convenit ad dexteram sedere, & non soli Christo.

3. Præterea. Beatæ Virgini convenit esse in prioribus donis Dei, quæ est super omnes choros Angelorum exaltata: unde & in Psalm. xlv. 10. à dextris stare dicitur: *Asiit Regina à dextris tuis.* Ergo non soli Christo convenit sedere ad dexteram.

4. Præterea. Dexteram Patris est æqualitas Patris. Sed Spiritus Sanctus est æqualis Patri, sicut Filius. Ergo sibi convenit sedere ad dexteram.

Sed contra. Sedere ad dexteram convenit Christo secundum humanam naturam, & divinam. Sed in nullo alio invenitur natura divina, & humana simul. Ergo nulli alii convenit sicut Christo.

Præterea. Æqualitas est in Filio, ut dicit Augus-

(1) Vulgata: *Dextera tua, Domine, confregit inimicos.* (2) *Al. deest in.*

tinus, in Lib. lxxxiii. Qq. quæst. lxxiv. per appropriationem. Sed dextera importat æqualitatem. Ergo videtur quod sedere ad dexteram soli Filio conveniat.

SOLUTIO I.

Respondeo dicendum ad primam quæstionem, quod terminus ascensionis Christi est & locus, & dignitas, non quam tunc de novo acceperit, sed quæ tunc innotuit. Secundum autem quod terminus est locus, sic est exaltatus usque ad supremum locorum corporalium; non quod non possit inde moveri, sed secundum congruentiam debetur sibi altissimus locus etiam ubicumque sit; sed ad id quod secundum congruentiam debetur, tunc fuit actu exaltatus.

Ad primum ergo dicendum, quod non dicitur ascendisse super cœlos, quia extra cœlum empyreum sit, sed quia in altissimam partem cœli empyrei ascendit.

Ad secundum dicendum, quod quamvis de natura corporis non sit quod possit esse in eodem loco cum alio corpore, tamen potest hoc Deus facere per miraculum; sicut etiam fecit corpus Christi de clauso virginali utero exire, ut dicit Gregorius, hom. xxxvi. in Evang.

Ad tertium dicendum, quod quamvis natura corporalis sit citra naturam spiritus, tamen natura corporis Christi transcendit omnes spiritus, in quantum est Divinitati unita, quæ est major, & dignior unio quam ea quæ est per fruitionem: & ideo altior locus debetur corpori Christi quam etiam ipsis spiritibus creatis. Unde Glossa Hebr. vii. super illud: *Excelsior cœlis factus est*, dicit: „ Idest omni rationali creatura. “

SOLUTIO II.

Ad secundam quæstionem dicendum, quod dextera est nobilior pars corporis: unde qui alteri ad dexteram sedet, nobilissimo modo ei conjungitur. Nobilissimus autem modus, secundum quem aliquis Patri conjungitur, vel est nobilissimus simpliciter, & sic est esse æqualem sibi; & hoc convenit Filio secundum divinam naturam: vel est nobilissimus quantum possibile est creaturæ, & hoc est conjungi ei in unione personæ Filii ejus; & sic sedere ad dexteram convenit Christo secundum humanam naturam: significat enim sessio firmitatem illius conjunctionis.

Ad primum ergo dicendum, quod non dicitur proprie dextera, sed metaphorice.

Ad secundum dicendum, quod non est inconveniens quod Filius dicatur dextera, & sedere ad dexteram secundum diversas similitudines: quia metaphorice utrumque dicitur. Dexteram enim dicitur, secundum quod per ipsum Patrem operatur; sed sedere ad dexteram dicitur ratione jam dicta.

Ad tertium dicendum, quod quamvis sint Christi & majora, & minora bona Patris, tamen ipse in majoribus est collocatus; & ideo dicitur ad dexteram sedere.

Ad quartum dicendum, quod Christus, in quantum exit à Patre per generationem, dicitur in sinu Patris sedere, per quod significatur generativa potentia; sed in quantum est æqualis Patri, & ei conregnat, dicitur sedere ad dexteram ejus.

SO-

SOLUTIO III.

Ad tertiam quæstionem dicendum, quod nulli creaturæ convenit esse æqualem Patri, neque conjungi Filio ejus in unitate personæ, secundum quod dicitur Christus ad dexteram sedere: & ideo nulli creaturæ convenit.

Ad primum ergo dicendum, quod fecit non concedere, in quantum nos gloria stabilivit, & judiciariam potestatem dedit; non autem sedere ad dexteram. Vel dicendum, quod nos concedere fecit etiam ad dexteram, sed non in nobis, sed in Christo, in quantum ipse est unius naturæ nobiscum, quam, prout est in Christo, ad dexteram Patris collocavit.

Ad secundum dicendum, quod non quælibet beatitudo potest dici dextera simpliciter, sed quæ debetur illi naturæ assumptæ: vel si quælibet beatitudo dicatur dextera, hoc non erit secundum excellentissimum modum possibilem creaturæ, sed possibilem creaturæ non unitæ; & hoc est secundum quid.

Ad tertium dicendum, quod quamvis beata Virgo sit super Angelos exaltata, non est tamen exaltata usque ad æqualitatem Dei, vel unionem in persona: & ideo non dicitur sedere ad dexteram, sed ad dextris, in quantum honor Filii aliquo modo participative, non plenarie redundat in ipsam, in quantum dicitur mater Dei, sed non Deus.

Ad quartum dicendum, quod Spiritus Sanctus potest dici sedere ad dexteram Patris, in quantum est æqualis Patri secundum veritatem, sed non appropriatur ei æqualitas, sed Filio: & ideo nec sessio dextera.

DISTINCTIO XXIII.

Si Christus habuit fidem, & spem, ut charitatem.

Cum vero supra, dist. xiiii. & xviii. perhibetur sit, Christum plenum gratia fuisse, non est supervacuum inquirere, utrum fidem, & spem, sicut charitatem habuerit. Si enim his caruit, non videtur plenitudinem gratiarum habuisse. Ut autem hæc quæstio valeat apertius explicari, de his singulis aliqua in medium proferenda sunt, & primum de fide, secundum mensuram, cujus præcipit Apostolus, Rom. xii. unicuique sapere.

Quid sit fides.

Fides est virtus qua creduntur quæ non videntur: quod tamen non de omnibus quæ non videntur, accipiendum est, sed de his tantum quæ credere, ut ait Augustinus, Enoch. cap. ix. ad religionem perinet. Multa enim sunt quæ si Christianus ignoret, nihil metuendum est, quia non ideo à religione deviat.

Quot modis dicitur fides.

Accipitur autem fides tribus modis: scilicet (1) pro eo quo creditur, & est virtus; & pro eo (2) quod creditur, & non est virtus: & pro eo in quod creditur, quod aliud est ab eo quo creditur. Unde Augustinus, Lib. XIII. de Trinit. cap. 11. inquit: „ Aliud sunt ea quæ creduntur, aliud fides qua creduntur: illa enim in rebus sunt, quæ vel esse, vel fuisse, vel futura esse dicuntur; hæc autem in animo credentis est, ei tantum conspicua cujus est. “ Et tamen nomine fidei censetur utrumque, & illud scilicet quod creditur, & id quo creditur. Id quod creditur dicitur fides, sicut ibi, in symb. Athanas. „ Hæc est fides catholica, quam nisi quisque fideliter, firmiterque crediderit, salvus esse non poterit. “ Fides autem qua creditur, si cum charitate sit, virtus est: quia charitas, ut ait Ambrosius, Ambrosiaster in Epist. ad Galat. cap. v. mater est omnium virtutum, quæ omnes informat, sine qua nulla vera virtus est. Fides ergo operans per dilectionem virtus est, qua non visa creduntur. Hæc est fundamentum quod mutari non potest, ut ait Apostolus, 1. Corinth. iii. quæ posita in fundamento neminem perire sinit. Unde Augustinus, de Fide & operibus.

In III. Sent. Tom. III.

(1) *Al. pro eo quod.* (2) *Al. quo.*

bus cap. xvi. Fundamentum est Christi fides, scilicet quae per dilectionem operatur, Gal. iv. per quam Christus habitat in cordibus, Ephes. i. quae neminem perire sinit: alia vero non est fundamentum. Fides enim sine dilectione inanis est. (3) Fides cum dilectione Christiani est; alia daemonis est: nam & daemones credunt, & contremiscunt, Jacob. ii. (4) Sed multum interest, utrum quis credat Christum, vel Christo: vel in Christum: nam ipsum esse Christum daemones crediderunt, nec tamen in Christum crediderunt.

Quid sit credere Deum, vel Deo, vel in Deum.

Aliud enim est credere in Deum, aliud credere Deo, aliud credere Deum (ex Augustino serm. i. in vigilia Pentecostes.) Credere Deo, est credere vera esse quae loquitur, quod & mali faciunt: & nos creditimus homini; sed non in hominem. Credere Deum, est credere quod ipse sit Deus, quod etiam mali faciunt. (5) Credere in Deum, est credendo amare, credendo in eum ire, credendo ei adherere, & ejus membris incorporari. Per hanc fidem justificatur impius, ut deinde ipsa fides incipiat per dilectionem operari. Ea enim sola bona opera dicenda sunt quae fiunt per dilectionem Dei. Ipsa enim dilectio opus fidei dicitur. Fides igitur quam daemones, & falsi Christiani habent, qualitas mentis est, sed informis, quia sine charitate: nam & malos fidem habere, cum tamen charitate careant, Apostolus ostendit dicens, I. Corinth. xiii. 2. Si habuero omnem fidem... charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Quae fides etiam donum Dei dici potest, quia & in malis quaedam Dei dona sunt.

An illa informis qualitas mentis quae in malo Christiano est, fiat virtus cum fit bonus.

Si vero quaeritur, utrum illa informis qualitas quae malus Christianus universa credit quae bonus Christianus, accedente charitate, remaneat & fiat virtus, an ipsa eliminetur, & alia qualitas succedat quae virtus sit: utrumlibet sine periculo dici potest. Mihi tamen videtur quod qualitas illa quae prius erat, remaneat, & accessu charitatis virtus fiat.

Ex quo sensu dicatur una fides.

Cumque diversis modis dicatur fides, fatendum tamen, unam esse fidem, ut ait Apostolus, Ephes. iv. 5. Unus Dominus, una fides. Si enim accipiatur fides pro eo quod creditur, sive pro eo quo creditur, recte dicitur una fides. Si pro eo quod creditur accipiatur, ex hac intelligentia dicitur una fides, quia idem jubemur credere, quia unum idemque est quod creditur a cunctis fidelibus: unde fides catholica dicitur, idest universalis. Si vero accipiatur fides pro eo quo creditur, ea ratione dicitur una esse fides, non quia sit una numero in omnibus, sed genere, idest similitudine. Unde Augustinus Lib. XIII. de Trinit. cap. 11. Fides, quam qui habent, fideles vocantur, & qui non habent, infideles, communis est omnibus fidelibus; sicut pluribus hominibus facies communis esse dicitur, cum tamen singuli suas habeant. Non enim fides numero est una, sed genere: quae cum sit in uno, & in aliis, est non ipsa, sed similis: & propter similitudinem magis unam dicimus esse quam multas; sicut idem volentium dicitur voluntas una, cum tamen cuique sit sua voluntas, & duorum (6) simillimorum dicitur facies una.

Quod fides est de his quae non videntur, proprie; quae tamen videntur ab eo in quo est.

Notandum quoque est, quod fides proprie de non apparentibus tantum est. Unde Gregorius, super Evang. hom. xvi. Apparentia non habent fidem, sed agnitionem. Idem, Lib. IV. Dial. cap. vi. Cum Paulus dicat, Hebr. xi. 3. Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium; hoc veraciter dicitur credi quod non valet videri. Nam credi jam non potest quod videri potest. (a) Thomas aliud vidit, & aliud credidit: hominem vidit, & Deum confessus est, dicens, Joan. xx. 28. Deus meus, & Dominus meus. De hoc etiam Augustinus (b) ait, lib. de praedest. sanct. cap. 11. Fidem ipsam videri quisque in corde suo esse, si credit; vel non esse, si non credit: non sicut corpora quae videntur oculis corporis, & per ipsorum imagines, quas memoria tenemus, etiam absentia cogitamus; nec sicut ea quae non videmus, ex his quae vidimus, cogitatione utcumque formamus, & memoria commendamus; nec sicut hominem, cujus animam etsi non videamus, ex nostra conjicimus, & ex moribus corporis hominem, sicut videndo didicimus, intuemur etiam cogitando. Non sic videtur fides in corde, in quo est, ab eo cujus est, sed eam tener certissima scientia. Cum igitur ideo credere jubeamur, quia id quod credere jubemur, videre non possumus; ipsam tamen fidem, quando est in nobis, videmus in nobis: quia & rerum absentium praesens est fides, & rerum quae foris sunt, intus est fides; & ipsa temporaliter fit in cordibus hominum: & si ex fidelibus infideles fiunt, perit ab eis. His verbis evidenter traditur, fidem ipsam in corde hominis ab ipso homine videri non corporaliter, non imaginarie, sed intellectualmente; & ipsam tamen absentium, & eorum quae non videntur, esse: ut enim Augustinus alibi, super Joan. tract. xl. ait: credimus, ut cognoscamus; non cognoscimus, ut credamus. Quid est enim fides, nisi credere quod non vides? Fides ergo est, quod non vides, credere; veritas quod credidisti, videre: unde recte

(3) Nicolai (ut rursus Augustinus tract. x. in Epist. i. Joannis dicit.) (4) Idem (Item serm. xvi. de verbis Domini cap. 11.) (5) Nicolai: Credere in Deum est diligere Deum. Et tract. xxix. in Joan. Quid est credere in Deum? Credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, & ejus membris incorporari. Et in Psalm. lxxvii. Hoc est credere in Deum, credendo adherere ad bene cooperandum bona operanti Deo, quod utique plus est quam credere Deo. Nam & homini plerumque credendum est, quamvis in eum non sit erendum. Per hanc fidem &c. (6) Al. simili modo.

EX EDIT. P. NICOLAI. (a) Et iterum in hom. supradicta. (b) Lib. XIII. de Trin. cap. 12.

fides dicitur argumentum, vel (7) convictio rerum non apparentium: quia si fides est, ex eo convincitur, & probatur aliqua esse non apparentia: quia si quis de eis dubitet, per fidem probantur, cum fides non sit nisi de non apparentibus.

Descriptio fidei.

IT enim Apostolus, Hebr. xi. 1. Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum, vel convictio, non apparentium: quia per fidem subsistunt in nobis etiam modo speranda, & subsistent in futuro per experientiam: & ipsa est probatio, & convictio non apparentium: quia si quis de eis dubitet, per fidem probantur, ut adhuc probatur futura resurrectio, quia ita crediderunt Patriarchae, & Sancti alii; vel probatio est, & certitudo, quod sint aliqua non apparentia, ut supra dictum est. Proprie autem fides dicitur substantia rerum sperandarum, quia sperandis substat, & quia fundamentum est bonorum, quod nemo mutare potest.

Si illa descriptio spei conveniat.

Si vero quaeritur, an haec descriptio spei conveniat, sane concedi potest utrumlibet. Si autem dicatur convenire, non spei: quia fides sola fundamentum dicitur, non quia fides virtus possit esse sine spe, & charitate. Unde Augustinus (Enchir. cap. viii.) Fides operans per dilectionem utique sine spe non potest esse, nec amor sine spe, nec sine amore spes, nec utrumque sine fide, & fides sine amore nihil prodest. Potest tamen credi aliquid quod non speratur; nihil autem potest sperari quod non creditur. Ideo, quae credere, quod est actus fidei, praecedit sperare, quod est actus spei: quia nisi aliquid creditur, non potest sperari; creditur autem quod non speratur. Inde est quod in Scriptura plerumque reperitur quod fides praecedit spem, & spes sequitur fidem: non quod virtus fidei praecedat virtutem spei tempore, vel causa; sed quia actus fidei naturaliter praecedit actum spei. Quod etiam quidam concedunt de ipsa virtute fidei, ut naturaliter praecedat spem, non tempore. Unde & recte ea sola dicitur fundamentum omnium virtutum, & bonorum operum. Non autem fundamentum est (8) charitatis: quia non ipsa charitatis, sed charitas ipsius virtutis fidei causa est. Charitas enim causa est, & mater omnium virtutum: quae si desit, frustra habentur caetera; si autem adsit, habentur omnia. Charitas enim Spiritus Sanctus est, ut in superioribus, Lib. I. dist. xvii. praeractum est. Ipsa est ergo causa omnium virtutum, non ipsius aliqua virtutum causa est: quia omnia munera excellit. Unde Augustinus (in Enchir. cap. viii. in fin.) Respondeo ad munera Ecclesiae, & universis excellentius charitatis munus cognosces: quae ut oleum non potest premi (9) in imo, sed superexcellit, vel superexilit. (10) Non ergo ejus causa, vel fundamentum fides est. Gregorius tamen, homil. xvi. super Ezechielem dicit, quod nisi prius fides teneatur, nullatenus ad spiritualem amorem (11) attingitur: non enim charitas fidem, sed fides charitatem praecedit: quia nemo potest amare quod non crediderit, sicut nec sperare. Sed hoc accipi potest dictum de fide quae virtus non est (ipsa enim spem, & charitatem frequenter praecedit) vel de actu fidei, quia forte naturaliter actum charitatis praecedit, sicut actum spei, quod verba praemissa diligenter notata innuunt, & ea etiam quae addit dicens: Nisi ea (12) quae audis, credideris, ad amandum ea quae audis, non inflammaberis: quae tantum de non visis est, ut ante diximus. Unde Joannes Chrysostomus: (c) Fides in anima nostra facit subsistere ea quae non videntur, de quibus proprie fides est: de visis enim non est fides, sed agnitio.

DIVISIO TEXTUS.

Postquam determinavit Magister de his quae ad Christum pertinent, quibus nos effective reparavit, hic incipit determinare de reparantibus formaliter, quae sunt habitus gratuiti animam informantes. Dividitur autem haec pars in duas. In prima determinat de ipsis habitibus gratuitis; in secunda de praecipuis quibus ipsi habitus in suos actus diriguntur, dist. xxxvii. ibi: Sed jam distributio decalogi.

In III. Sent. Tom. III.

(7) Al. conjunctio, & infra conjicitur, & iterum deinceps conjunctio. (8) Al. charitas, quia non ipsa charitas. (9) Al. in uno. (10) Nicolai: Sive sic in serm. de charitate, vel serm. xlii. de tempore. Magnae sunt divitiae charitatis, sine qua dives pauper est, cum qua pauper dives est. Et paulo post: Charitas oleo comparatur. Nam quomodo oleum omnibus humoribus superius esse cognoscimus, ita charitas omnibus virtutibus sublimior comprobatur. Et de verbis Domini serm. xxiii. Aliquid magnum significat oleum, & valde magnum. Putas non charitas est? Unde mihi videatur oleum charitatem significare, dicam vobis. Apostolus dicit (I. ad Corinth. xiii.) Adhuc supereminentiorem viam vobis demonstrabo. Supereminentiorem viam quam demonstrat? Si linguis hominum loquar, & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum aeramentum sonans, aut cymbalum tinniens. Ipsa est supereminens via, idest charitas, quae merito per oleum significatur. Omnibus enim humoribus oleum supereminet. Mitte aquam, & superinfunde oleum; oleum supereminet; mitte oleum, superinfunde aquam; oleum supereminet. Si servaveris ordinem, vincit; si mutaveris ordinem, vincit. Sic & charitas numquam capit. Non ergo ejus causa &c. Haec vero ex margine. Quae ex Enchiridii cap. viii. prius notabantur, & in textu Magistri ut ex tract. de laudibus charitatis, neutrobique occurrunt, ideoque ista supplementum. (11) Nicolai pertingitur. (12) Al. additur inquit.

EX EDIT. P. NICOLAI. (c) Hom. xxi. in Epist. ad Hebr.

minat de virtutibus theologis; in secunda de virtutibus cardinalibus, xxxi. dist. ibi: *Post predicta, de quatuor virtutibus quae principales, vel cardinales vocantur, disserendum est.* Prima dividitur in tres partes. In prima determinat de fide; in secunda de spe, xxvi. dist. ibi: *Est autem spes virtus qua spiritualia, & aeterna bona sperantur;* in tertia de charitate, xxvii. distinct. ibi: *Cum autem Christus fidem, & spem non habuerit, dilectionem tamen habuit.* Prima in tres. In prima determinat de fide secundum se; in secunda de fide per comparationem ad ea quae creduntur, xxiv. dist. *Hic quaeritur, si fides tantum de non visis est, quomodo Veritas Apostolis ait: Nunc dico vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis?* in tertia de ipsa per comparationem ad eos qui credunt, xxv. dist. ibi: *Predictis intelligendum est de sufficientia fidei ad salutem.* Circa primum duo facit. Primo continuat ad se praecedentia; secundo prosequitur propositum, ibi: *Fides est virtus qua creduntur quae non videntur.* Et haec dividitur in duas partes, secundum quod pars duas definitiones fidei ponit. Secunda incipit, ibi: *Notandum quoque est, quod fides de non apparentibus tantum est.* Circa primum tria facit. Primo diffinit fidem. Secundo exponit definitionem quantum ad hanc particulam, *quae non videntur*, ibi: *Quod tamen non de omnibus quae non videntur, accipiendum est;* quantum autem ad hanc particulam, *virtus*, ibi: *Accipitur autem fides tribus modis;* quantum vero ad hanc particulam, *qua creduntur*, ibi: *Aliud est credere in Deum.* (13) Tertio manifestantur quaedam quae possunt esse dubia ex praedictis, quae duo sunt. Primum, ibi: *Si vero quaeritur;* secundum, ibi: *Cumque diversis modis dicatur fides, sciendum est tamen unam esse fidem.* Notandum quoque est. Hic ponit aliam definitionem fidei, & circa hoc tria facit. Primo venatur definitionem; secundo diffinit, ibi: *Ait enim Apostolus;* tertio movet quamdam quaestionem circa praedictam definitionem, ibi: *Si vero quaeritur.*

QUAESTIO I.

HIC est triplex quaestio. Prima de virtutibus in generali. Secunda de fide communiter. Tertia de formatione, & infirmitate fidei.

- Circa primum quaeruntur quinque.
- Primo de necessitate habituum.
- Secundo. Quomodo habitus qui sunt in nobis cognoscamus.
- Tertio. Utrum virtutes sint habitus.
- Quarto. De divisione virtutum in intellectuales, morales, & Theologicas.
- Quinto. De numero virtutum theologiarum.

ARTICULUS I.

Utrum indigeamus habitibus in operationibus humanis.

1. 2. quaest. XLIX. art. 3.

AD primum sic proceditur. Videtur quod habitibus non indigeamus in operibus humanis. Potentiae enim rationales, quae sunt hominis, in quantum homo, sunt (14) nobiliores potentis naturalibus. Sed potentiae naturales non indigent

(13) Al. Secundo manifestabit. (14) Al. mobiliiores. (15) Augustini textus: *quo aliquid agitur cum opus est.* Nicolai: *quo quis agit cum opus fuerit.* (16) Editio Nicolai fidentem.

habitibus ad suos actus producendos. Ergo nec potentiae rationales humanae.

2. Praeterea. Potentiae per se ordinantur ad actum proprium, & non per accidens. Sed habitus sunt accidentia. Ergo non ordinantur ad suos actus proprios mediantibus habitibus.

3. Praeterea. Nihil est tam facile quam id quod in sola voluntate consistit. Sed actus morales ad minus in sola voluntate consistunt. Cum igitur habitus ponat facilitatem operationis, videtur quod saltem ad dictos actus habitibus non indigeamus.

4. Praeterea. Difficultas cooperatur ad meritum. Sed habitus tollit difficultatem. Ergo ad actus illos quibus meremur, non sunt dandi nobis habitus.

5. Praeterea. Scientia quae est habitus, nihil aliud videtur esse quam generatio specierum intelligibilium. Sed species non sunt in parte affectiva, sed intellectiva tantum. Ergo ad minus in parte affectiva habitibus non indigemus.

Sed contra. Augustinus dicit in Libro de bono conjugali, cap. xxi. *Habitus est (15) quo quo quis agit cum tempus affuerit;* & Commentator dicit in III. de anima, (text. xviii.) quod habitus est quo quis agit cum voluerit; & quasi in opere redit. Sed hoc valde necessarium est homini. Ergo indigemus habitibus.

Praeterea. Ad hoc quod bonum opus operemur, oportet quod in ipso opere delectemur: quia nullus est justus qui non gaudet justa operatione, ut dicit Philosophus I. Ethic. cap. xiiii. Sed delectationem in opere facit habitus: quia signum oportet accipere habitus (16) sicut in opere delectationem, ut dicitur II. Ethic. cap. iiii. Ergo habitibus indigemus.

Praeterea. Bonitas hominis in bonis operationibus consistit; unde ex eis laudatur. Sed impossibile est semper agere, ut dicitur in Lib. de som. & vigil. cap. i. nec sufficit ad laudem quod actus sit tantum in potentia: quia quod est in potentia bonum, non est bonum simpliciter, sed secundum quid. Ergo indigemus habitibus.

Praeterea. Oportet quandoque ex praemeditato bene agere. Sed hoc non contingit nisi in eo qui habet habitum, sicut de forti dicit Philosophus in III. Ethicor. cap. xv. Ergo indigemus habitibus.

SOLUTIO.

Respondeo dicendum, quod in omnibus quae habent regulam, & mensuram, eorum bonitas, & rectitudo consistit in conformitate ad suam regulam, vel mensuram; malitia autem, secundum quod ab ea discordant. Prima autem mensura, & regula omnium est divina sapientia: unde bonitas, & rectitudo, sive virtus uniuscujusque consistit secundum quod attingit ad hoc quod ex sapientia divina ordinatur, ut dicit Anselmus (in dial. de veritate, cap. xi.) & similiter est etiam de aliis secundis regulis, quod in conformitate ad ipsas bonitas, & rectitudo regulatorum consistit. Sunt autem quaedam potentiae limitatae ad determinatas actiones, vel passiones; & secundum quod illas implent, regulae suae conformantur, quia per divinam sapientiam ad talia sunt ordinatae. Et quia naturae inclinatio semper est ad unum, ideo tales potentiae ex ipsa natura potentiae rectitudinem sufficienter habere possunt, & bonitatem; malitia autem in eis contingit ex defectu potentiae. Potentiae vero altiores, & universaliores, cujus-

(15) Augustini textus: *quo aliquid agitur cum opus est.* Nicolai: *quo quis agit cum opus fuerit.* (16) Editio Nicolai fidentem.

modi sunt potentiae rationales, non sunt limitatae ad aliquid unum vel objectum, vel modum operandi: quia secundum diversa, & diversimode rectitudinem habere possunt: & ideo ex natura potentiae non potuerunt determinari ad rectum, & bonum ipsarum; sed oportet quod rectificentur, rectitudinem a sua regula recipientes. Hoc autem contingit dupliciter. Uno modo ut recipiatur per modum passionis, sicut in hoc ipso quod regulata potentia a regulante movetur. Sed quia in hoc quod aliquid patitur, & nihil ad actum conferat, violentiae diffinitio consistit, ut patet in III. Ethic. cap. ii. violentia autem & difficultatem, & tristitiam habet, ut dicitur in V. Metaph. text. vii. ideo praedicta receptio rectitudinis non sufficit ad perfectam rectificationem potentiae regulatae. Oportet ergo ut alio modo recipiatur, scilicet per modum qualitatis inherens, ut rectitudo regulae efficiatur forma potentiae regulatae: sic enim faciliter, & delectabiliter quod rectum est, operabitur sicut id quod est conveniens suae formae. Et haec quidem qualitas, sive forma, dum adhuc est imperfecta, dispositio dicitur; cum autem jam consummata est, & quasi in naturam versa, habitus nominatur, qui ut ex II. Ethic. cap. v. & V. Metaph. text. xxi. accipitur, est secundum quem nos habemus ad aliquid bene, vel male. Et inde est quod in praedicationis, cap. de qualitate; dicitur dispositio facile mobilis, & habitus difficile mobilis: quia quod naturale est, non cito transmutatur. Inde est etiam quod habitus ad unum inclinant, sicut & natura, ut dicitur V. Ethic. cap. iiii. Et propter hoc, signum generati habitus est delectatio in opere facta, ut dicitur in II. Ethic. quia quod est naturae conveniens, delectabile est, & facile. Et propter hoc habitus a Commentatore in III. de Anima text. xviii. diffinitur, quod est quo quis agit cum voluerit, quasi in promptu habens quod operandum est. Et ideo habitus possessioni comparatur in I. Ethic. cap. x. secundum quam (1) res possessa ad nutum habetur; operatio vero usui. Patet ergo quod potentiae naturales, quia sunt ex seipsis determinatae ad unum, habitibus non indigent. Similiter etiam nec apprehensivae sensitivae, quia habent determinatum modum operandi, a quo non deficiunt; nisi per potentiae defectum. Similiter etiam nec voluntas humana, secundum quod est naturaliter determinata ad ultimum finem, & ad bonum, secundum quod est objectum ejus. Similiter etiam nec intellectus agens, qui habet determinatam actionem, scilicet facere intelligibilia in actu, sicut lux facere visibilia in actu. Similiter etiam nec in ipso Deo est aliquis habitus, cum ipse sit prima regula ab alio non regulata: unde essentialiter bonus est, & non per participationem rectitudinis ab alio; nec malum in ipso incidere potest. Sed intellectus possibilis, qui de se est indeterminatus, sicut materia prima, habitu indiget, quo participet rectitudinem suae regulae; & naturali quantum ad ea quae ex naturali lumine intellectus agentis, qui est ejus regula, statim determinantur, sicut sunt principia prima; & acquisitio quantum ad ea quae ex his principiis educi possunt; & infuso, quo participat rectitudinem primae regulae in his quae intellectum agentem excedunt. Similiter etiam in voluntate quantum ad illa ad quae ex natura non determinatur, & in irascibili, & in concupiscibili indigemus habitibus, secundum quod participant rectitudinem ra-

(1) Al. rei possessae.

tionis, quae est eorum regula, vel rectitudinem primae mensurae in his quae humanam naturam excedunt, quantum ad habitus infusos. Et similiter in corpore animato est habitus sanitatis; prout participat ab anima dispositionem, qua potest suum opus recte perficere: quia oculus sanus dicitur qui opus oculi recte perficere potest, ut dicitur X. de animalibus, cap. i. Unde patet quod huiusmodi qualitates, quas habitus dicimus, in rebus animatis inveniuntur, & praecipue in habentibus electionem, ut dicitur in V. Metaph. text. xix.

Ad primum ergo dicendum, quod potentiae naturales sunt determinatae ex seipsis ad unum, & ideo non indigent aliquibus habitibus determinantibus; nec facit hoc dignitas, sed indignitas earum, in quantum ad pauciora se extendunt.

Ad secundum dicendum, quod ad actum proprium per se rei potest res ipsa ordinari mediante aliquo accidente, non quidem extraneo, sed quod consequitur ex principiis rei: quia inter accidentia propinquius est substantia unum quam aliud, sicut qualitas quam actio; & ideo ignis mediante calore calefacit. Et similiter erit in proposito, quia virtutes conformantur principiis naturalibus.

Ad tertium dicendum, quod quamvis producere talem actum sit in potestate voluntatis, tamen non est in voluntate tantum, sed etiam in inferioribus viribus, ex quibus potest accidere repugnantia, & difficultas: & ideo indigemus habitibus, quibus omnis difficultas tollatur.

Ad quartum dicendum, quod, sicut dicitur in II. Metaph. text. i. difficultas potest esse ex nobis, & ex rebus, & similiter facilitas. Facilitas ergo quae est ex ratione actuum, qui non sunt magni ponderis, diminuit, quantum in se est, rationem meriti; sed facilitas quae est ex promptitudine operandi, meritum non diminuit respectu praemii essentialis, sed auget: quia quanto majori charitate facit, tanto facilius tolerat, & magis meretur. Et similiter quanto delectabilius operatur propter habitum virtutis, tanto actus ejus est delectabilior, & magis meritorius.

Ad quintum dicendum, quod perfectiones proportionantur suis perfectibilibus; quia proprius actus est in propria potentia, ut dicitur II. de Anima, text. xxvi. & ideo non oportet quod habitus cognitivae, & affectivae partis sint unius modi, sicut nec ipsae potentiae quae eis perficiuntur.

ARTICULUS II.

Utrum habitus in nobis existens cognosci possit.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod habitus in nobis existens cognosci non possit. Inter alios enim habitus praecipuus est charitas. Sed habens charitatem nescit se habere eam; quia *nemo scit, an amore, vel odio dignus sit*, ut dicitur Eccl. ix. i. Ergo nec alios habitus potest quis cognoscere.

Praeterea. Magis sunt spirituales habitus virtutum quam etiam Angeli: quia ipsi super habitus virtutum spirituales efficiuntur. Sed angelos in via cognoscere non possumus quantum ad eorum essentiam. Ergo nec habitus virtutum.

Si dicatur, quod habitus cognoscuntur per

(1) Al. rei possessae.